

Subject Area
New Age History

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 106
PP: 4485-4495

Arrival
29 September 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
66032

Article Serial Number
04

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.66032>

How to Cite This Article

İlhan, N. (2022).
"Kaptanıderya Hüsrev
Paşa'nın Memurlarından
Şaban Ağa'nın Gözüyle
1821 Yunan İsyanı"
International Social
Sciences Studies Journal, (e-
ISSN:2587-1587) Vol:8,
Issue:106; pp:4485-4495

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Kaptanıderya Hüsrev Paşa'nın Memurlarından Şaban Ağa'nın Gözüyle 1821 Yunan İsyanı

The Greek Revolt of 1821 Through the Eyes of Şaban Ağa, One of the Officers of Captainpasha Hüsrev Pasha

Numan İlhan¹

¹ Öğretmen., MEB, Gaziantep, Türkiye

ÖZET

19.yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin siyasi ve toplumsal yaşamına damga vurmuş olaylardan birisi 1821 Yunan İsyanı'dır. Bu isyan, Filik-i Eteryay Cemiyeti tarafından örgütlenmiş ve önce Eflak-Boğdan'da çıkarılmış ancak başarılı olamayınca Mora Yarımadası'na taşınmıştır. Burada nüfusun çoğunluk olarak Rumlardan oluşması isyanın kısa sürede büyümesine ve güçlenmesine neden olmuştur. Avrupalı devletlerin diplomatik baskıları ve isyancılara olan yardımları ise bu meselenin ağırlığını Osmanlı Devleti açısından artırmıştır. Bu isyan hareketi hakkında sonraki yıllarda Türkiye'de birçok eser yazılmasına rağmen isyanı ve isyancıları içerdiren anlatan eserler yok denecek kadar azdır. Bu çalışma ile isyancılara ve isyana içerdiren bakılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunan İsyanı, 19.yüzyıl, Osmanlı Devleti, Mora Yarımadası

ABSTRACT

One of the events that marked the political and social life of the Ottoman Empire in the first half of the 19th century is the Greek Revolt of 1821. This revolt was organized by the Filik-i Eteryay Society and was first launched in Wallachia-Boğdan, but was not successful and moved to the Peloponnese. The fact that the population was mostly Greeks here caused the revolt to grow and become stronger in a short time. The diplomatic pressures of the European states and their aid to the rebels increased the weight of this issue for the Ottoman Empire. Although many works were written about this rebellion movement in Turkey in the following years, there are hardly any works that describe the rebellion and the rebels from the inside. With this study, it was tried to look at the rebels and the rebellion from the inside.

Keywords: Greek Revolt, 19th Century, Ottoman Empire, Peloponnese

1. GİRİŞ

15.yüzyılda Osmanlı hakimiyetine giren Rumlar uzun süre din ve inanç özgürlüğü içinde rahat bir yaşam sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin en eski reayasından birisi olan Rumlar 18. yüzyıl sonlarına kadar kendi dini kurumları ve idari yapıları vasıtasıyla istikrarlı bir yaşam sürmüştür. 19. yüzyıla gelindiğinde Rumlar, Osmanlı yönetiminde yaşayan diğer milletlerden farklı olarak uluslararası ölçekte yürüttükleri büyük deniz ticareti sayesinde zengin bir burjuva sınıfı oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin askerlik ve ekonomik konularda sağladığı kolaylıklar bu burjuva sınıfının doğumunu hızlandırmıştır. Doğu Akdeniz ve Karadeniz ticaretinin 3/4'ünü elinde bulunduran zengin Rum tacirler, zaten temas halinde oldukları Avrupalı burjuvalar gibi bilimsel ve düşünsel faaliyetlere de önem vererek ulusal bilinçlenmeyi desteklemiş ve bu bilinç isyanın çıkışı için uygun iklimin oluşumunu kolaylaştırmıştır. Özellikle Adamentios Korais, Rigas Fereos, Antimos Gazis, Evgenios Vulgaris, İosipos Misyodakas ve Dimitrios Katarcis gibi Rum düşünürler, edebiyat, tarih, coğrafya ve kültür yaşamında ortaya koydukları çalışmalarla isyanın tohumlarını genç yaşlı Yunanların zihnine aşılamışlardır. Tamamen milli duygulara dayanan ve milli bir karakter olarak gelişen Rum İsyanını, zengin tacirler, diasporadaki Rumlar, Filik-i Eteryay Cemiyeti, Fener Rum Patrikhanesi ve Avrupalı devletler maddi ve manevi olarak her yönden desteklemiştir. Filik-i Eteryay Cemiyeti isyanın planlayıcısı olarak ön plana çıkmıştır.

Yunanistan'ın 10 seneden daha kısa bir süre sonra bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasında bütün Yunan coğrafyasındaki diğer isyanlar kadar Adalar Denizi'nde bulunan adalar ve özellikle Mora Yarımadası'nda çıkan isyanlar büyük önem taşımaktadır. Burada 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda isyan çıkmış, ancak başarılı olamamıştı. Dolayısıyla Mora Yarımadası'nda ki isyanlar Rumlar için bir dönüm noktası olmuştur. Ayrıca Mora isyanları yerel isyanlar olarak kalmayıp, Rumların yaşadığı diğer adalara da isyan ihraç eden bir merkez işlevini yerine getirmiştir. Mora Yarımadası'nda, özellikle Filik-i Eteryay Cemiyeti ve onun yörüngesine giren Fener Rum Patrikhanesi'nin önderliğinde isyan patlak vermiş ve ardından Avrupalıların da sempatisini kazanarak diğer Balkan

milletlerinden önce Yunan Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Büyük Yunanistan'ın kurulması yönündeki en ciddi adım olan Mora İsyanı bu açıdan çok önemlidir¹.

Yunan İsyanı, Mora Yarımadası'nda çıktıktan sonra burayla da sınırlı kalmamış, Filik-i Eterya Cemiyeti'nin ideolojik ajandası istikametinde Adalar denizinde bulunan yerlere de çok geçmeden yayılmıştır. Adalar Denizi'nde ortaya çıkan izbandit teknelerinden bazıları Ayvalık kazasına gelerek burada çıkan isyana destek verirken Sisam ve Yund Adası ahalisi de çok geçmeden isyana katılmıştır. İstanköy Adası'nda Müslüman nüfusun azlığı ve Rum nüfusun fazlalığı dolayısıyla burada gerçekleşmesi muhtemel bir katliama karşı devlet Menteşe sancağından buraya acil ve hızlı biçimde asker sevk etmeye yönelmiştir². Bunun için sancak içindeki kazaların kadı, naib ve Menteşe mütesellimine³ hükümler göndererek sancak içinden yeterli miktarda askerini tertip edilerek İstanköy Adası'na gönderilmesini emretmiştir. Ayrıca Aydın ve Saruhan sancakları mutasarrıfı⁴ el-Hac Behram Paşa'ya bu iki sancaktan çıkarabileceği askerle birlikte Rumeli'ye geçerek Yenişehir ve Fener istikametinde ilerlemesi emredilmiştir. El-Hac Behram Paşa da maiyyetindeki askerler ve toplayabildiği 1000 kadar askerle Keşan ve Gümölcine'ye doğru harekete geçmiştir⁵. Ayrıca şeyhülislamdan asilerle mücadele etmenin caiz olduğuna dair fetva alınmıştır⁶.

İsyanın başlamasından sonra Navarin Kalesi'nden gitmiş olan asiler silah temin ederek Arkadya ve Kalamite arasında bulunan dağa gelmişler ve burada metrisler oluşturmaya başlamıştır. Manya beyinin iki kadar akrabası ile bir tane kaptan 400 kişilik bir asi grubuyla birlikte bunlara katılınca asilerin gücü iyice artmıştır. Osmanlı ordusu onların bulunduğu dağı kuşatıp gerçekleştirmiş olduğu saldırılarla bunların çoğunu ortadan kaldırmıştır. Manya beyinin iki akrabası ve yardıma gelen kaptan da yakalanarak idam edilmiştir⁷.

Denizde ise donanmanın harekete geçerek Akdeniz'de hareket halinde olan izbandit teknelerinin yok edilmesine ve Mora Yarımadası ile diğer adalarda isyan eden reyanın kontrol altına alınmasına çalışılmıştır. Gelenek olduğu üzere sefer mevsiminin başlangıcı olan 1822 yılının Mart ayında donanmanın ihtiyaç duyduğu kalyoncu ve mellah tabir edilen mürettebatın temini için Rumeli'de bulunan Selanik, Kavala, Urhisarı, Yenice Vardar ve Kavala kazalarından toplanmasına karar verilmiştir. Anadolu'da ise Kartal, İznikmid, Gebze, Darıca, İznik, Geyve, Akhisar, Yalakabad (Yalova) ve Pazarköy kazalarından ve Kocaeli sancağından bahse konu kalyoncu ve mellahların toplanmasına karar verilmiştir⁸. Bunların en geç nevrüz ayında Kaptanıderya Ali Paşa'nın emri altına girmesi amacıyla bu kazaların naip, ayan ve zabitanına fermanlar gönderilmiştir⁹. Durumun hassas ve nazik olmasına binaen fermanın sonunda mürettebatın gecikmesi halinde bu gecikmenin yaşandığı kazanın zabitanının siyaseten katledileceği kendilerine hatırlatılmıştır¹⁰.

İsyanın sebep olduğu yıkım ve kıyım devletin bu konuda hızlı hareket etmesini gerektiriyordu. Çünkü isyancılar sadece Türk'leri ya da Musevi ve Arnavutları değil ama kendi mezhep ve dinlerinden olan insanları da katletmekten geri durmamıştır. Asilerin belli prensiplere göre hareket eden, insani ve ahlaki kuralları dikkate alan, örgütlü ve disiplinli bir topluluktan daha ziyade önüne gelen herşeyi yakıp yıkan kontrolden çıkmış başıboş bir insan topluluğunu andıran bir görünüşü vardır. Dolayısıyla Kandiye Muhafızı Osman Haşim Paşa'nın 30 Aralık 1822 tarihinde göndermiş olduğu arz yazısına göre Kandiye metropoliti olan rahip, asiler tarafından öldürüldükten

¹Serap Toprak, "1821 Mora İsyanı", *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 6, s. 318.

² Menteşe sancağında bulunan kazaların kadı, naip ve Menteşe sancağına mütesellimine 29 Ramazan 1236 (30 Haziran 1830) tarihinde gönderilen hüküm suretinde, "...İstanköy ceziresinde ehl-i İslamın killeli reyanın kesreti cihetiyle muhafazası lazımeden idiği derkenar ve Menteşe sancağının dahi cezire-i merkumeye kurbiyeti bedidar ve nümudar olmaktan naşi..." ibaresiyle bu durum ifade edilmiştir. Konuyla ilgili hüküm sureti için bk.BOA.C.DH.44.2177.1.

³ Mütesellim,Tanzimat döneminde önce vali ve sancak beylerinin yönetiminde bulunan yerlerin yönetimi için görevlendirilen kişileri ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Sözlük manası teslim olunan bir şeyi alıp kabul eden kişi demektir.Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 639.

⁴ Mutasarrıf, sancak ya da liva olarak isimlendirilen yönetim biriminin başındaki yöneticidir. (bk.Mehmet Zeki Pakalın,age., Cilt II, s. 586.)

⁵ Fermanın bir sureti Aydın sancağında bulunan kazaların kadı ve sancak mütesellimine de gönderilmiştir. Onlardan her kaza için 150 asker süvari ve piyade hazırlamaları istenmiştir. Konuyla ilgili Evahir Şaban 1236 (Mayıs/Haziran 1821) tarihli hüküm sureti için bk.BOA.C.DH.48.2371.1.

⁶ Fetva kısaca şu şekildedeydi, "...bilad-ı İslamiye'den birinde mütemekkin zummiler itaat-ı ululemrden bil-küllüye huruç ve muharebete tasaddi ve nice ehl-i İslamı katl ile muharib oldukları zahir olsa ol taife hakkında harbi ahkamı cari olmayla taife-i merkume ile mukatele ve muharebe olunub emvalleri ganimet ve nisban ve sibyanları sebî ve istirkak olunması şer'an caiz olur mu? El cevap olur." Konuyla ilgili 25 Şaban 1236'da (28 Mayıs 1821) yazılan arz yazısı sureti için bk.BOA.C.DH.66.3260.1. Ancak, "...daira-i raiyye ve sadakate izhar-ı sebat edenlere teaddi olunmaktan mücanebet olunması" gerekiyordu. Konuyla ilgili Samakov nazarından gelen 2 Zilhicce 1255 (6 Şubat 1840) tarihli yazı için bk.BOA.C.DH.28.1353.1.

⁷ Serasker tatarı 19 günlük bir yolculuğun ardından İstanbul'a gelerek haberi padişaha iletmiştir. Yolculuk sırasında önce Malta teknesiyle Rodos'a buradan da Marmaris'e geçmiştir. Daha sonra ise deniz yolu güvenli olmadığı için kara yoluyla İstanbul'a ulaşmıştır. Konuyla ilgili 5 Zilkade 1240 (21 Haziran 1825) tarihli arz yazısı için bk.BOA.HAT.874.38783.

⁸ Adı geçen kaza ve sancakların mütesellim,ayan,zabitan ve işerlerine hitaben gönderilmiş olan 29 Recep 1237 (21 Nisan 1822) tarihli ferman sureti için bk.BOA.C.BH.84.4032.

⁹ Donanma Mart ayında başladığı sefer mevsimini kasım ayında Tersane-i Amireye çekilerek sonlandırdı. Rum isyanı sürerken donanmanın çekilmesinin sorun oluşturacağı hesaba katılarak Rodos Sancağı Mutasarrıfı Şükrü Paşaya "...lejl ü nehar emr-i muhafazada sa'y ve gayret etmek..." emri verilmişti. Konuyla ilgili 11 Aralık 1823 tarihli arz yazısı için bk.BOA.C.DH.51.2538.1.

¹⁰ Bu husus 23 Mart 1822 tarihli ferman suretinde, "...ve bu cihetle donanma-yı hümayunumun te'hirine bais olarak hangi kazanın neferatı geri kalırsa ol kazanın zabitanı bila-eman katl-ı siyaset olacıklarında şüpheli olmadığım lazım gelenlere ifade ve tevhime mübaderet eylemek fermanın olmağın..." cümlesiyle ifade edilmiştir.Konuyla ilgili fermanın içeriği hakkında bk.BOA.C.BH.72.3402.1.

sonra burada bulunan manastırın malları da yağma ve gasp edilmiştir. Geride birkaç tane papaz kalmışsa da bunlar da birer ikişer yine asiler tarafından katledilmiş ve burada yaşayan Hristiyanların dini ayinlerini idare edecek kimse kalmamıştır¹¹.

2. Şaban Ağa'nın Tutsak Düşmesi

Şaban Ağa, Kaptanıderya Hüsrev Paşa'nın baş sofracıbaşısı olup, 1821 Yunan İsyanı sırasında Öksüz İbrahim Kaptan'ın korvetinde görev yapmış, ancak bu korvet¹², Şire Adası'nda karaya oturmuştur. Geminin mürettebatı geminin düşman eline geçmemesi amacıyla gemiyi yaktığı için asilere esir düşmüştür. Rum asilerin gemilerinde bir süre gezdirildikten sonra Sakız Adası muhafızı Yusuf Paşa tarafından kurtarılmıştır. Asilerin elinde rehine iken bindirildiği geminin uğramış olduğu adalarda ahali ve mürettebattan edinmiş olduğu bilgileri daha sonra düzenlemiş ve rapor haline getirerek padişaha arz etmiştir. Raporun muhtevası Şaban Ağa'nın bizzat görüp tanıklık ettiği olaylardan ya da şahsen işitmiş olduğu bilgilerden oluşmaktadır. Raporda asi Rumlar hakkında edinilen bilgiler yanında, Osmanlı Devleti'nin asilere karşı düzenlemiş olduğu askeri harekâtların asiler üzerindeki etkisi, denizde yaşanan çatışmalara dair ayrıntılar ile Türk kumandan ve gemi isimleri, Rum asilerin faaliyetleri, Fransız ve Avusturyalılara dair bilgiler bulunmaktadır. Asiler için yer yer kullanmış olduğu "sergerde", "melain", "Rum kefereleri", "gavurlar" ya da "hınzır" gibi nitelemelerin karşılaşmış olduğu herhangi bir kötü muameleden mi yoksa köken olarak devlet adamı olduğu için devletin isyancılara resmi bakış açısından mı kaynaklandığı yeterince anlaşılamamıştır. Rapor, iki sayfa ve üç bölümdür. Raporun birinci bölümünde kaptanıderyanın Rum tekneleriyle yapmış olduğu mücadelenin ayrıntıları hikaye edilmekte, ikinci bölümde Rumeli ve Anadolu sahilinden firar ederek isyana katılanların geri dönmek istediklerine dair diyaloglar, üçüncü bölümde bazı ada ahalisinin asilerden şikayetçi olarak eski yerlerine dönmek istedikleri anlatılmaktadır¹³.

2. Şaban Ağa'nın Raporunda Belirttiği Hususlar

Şaban Ağa raporunda, birbiriyle ilişkili biçimde kaptanıderyanın Rum izbandit¹⁴ tekneleriyle yapmış olduğu mücadele, asi Rumlardan bazısının pişman olarak geri dönmek isteği, Mısırlı İbrahim Paşa'nın Mora'ya ayak basmasının asiler nezdinde meydana getirdiği tepki ve Avrupalı devletlerin asilerle olan ilişkisi anlatılmaktadır.

2.1. Kaptanıderyanın Rum Tekneleriyle Yapmış Olduğu Mücadele

Şaban Ağa'nın faaliyetlerinden bahsettiği kaptanıderyalar Ali Paşa ile Hüsrev Paşa'dır. Bunlardan Ali Paşa ilk bahsettiği kaptanıderyadır. Gerçekten de isyan patlak verdikten sonra, Osmanlı donanmasının, Mayıs 1821'de Akdeniz'e açılması için gerekli olan hazırlıklar yapıldı. Donanmadan birkaç parça gemiyle güvenilir bir kaptanın gönderilmesi gerektiğinden dolayı Riyale-i Hümayun Kaptanı Ali Bey bu iş için görevlendirilmişti. Emri altında bulunan Kuh-ı Revan isimli bir adet kalyon, 3 adet firkateyn¹⁵ ve bir adet brik¹⁶ ile beraber Akdeniz'e çıkıp Midilli Adası yanından geçerek Anadolu sahili boyunca ilerlemek suretiyle Sakız Adası üzerinden Sisam Adası'na varmak ve buradan da Rodos Boğazı'na kadar ilerleyerek İstanbul'a gelecek olan zahire gemilerinin güvenliğini sağlama emri almıştı. Ali Paşa'ya verilen emirlerden bir tanesi de yolda karşılaştığı Çamlıca eşkıyasını ve izbandit gemilerini ele geçirerek bölgeyi korsan gemilerinden temizlemektir¹⁷. Ancak bu deniz gücünün, mevcut isyanın coğrafi olarak büyüklüğü karşısında yetersiz olduğunun anlaşılması üzerine Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan da Mora sularına gemi göndermesi talep edildi. Bu tedbirler bir süre sonra faydasını gösterdi ve Osmanlı donanması Mora sularına gelince isyan biraz sönmeye yüz tuttu. Özellikle donanmanın Modon ve Koron kaleleri önünde görünmesi bu kalelerde asilerin yürüttüğü kuşatmanın kaldırılmasına yardım etti¹⁸.

Ancak Şaban Ağa'nın raporunda bahsettiği kişi daha çok Hüsrev Paşa'dır. Mustafa Nuri Paşa'nın Netayicü'l-Vukuat isimli eserinde belirttiğine göre Hüsrev Paşa'nın Mora'ya gelişi Kavalalı İbrahim Paşa'nın gelişinden sonraki bir tarihe denk düşmektedir. Hüsrev Paşa, donanmayla geldikten sonra Mora'daki asi Rumların deniz

¹¹ Haşim Osman Paşa, padişahın patrikane kanalıyla Kandıye'ye bir metropolitin atanmasını talep etmiştir. Konuyla ilgili arz sureti için bk.BOA.HAT.843.37888-L

¹² Korvet, firkateynden daha küçük fakat onunla aynı model ve aynı yelken donanımına sahip olan savaş gemisidir. Günümüzde de kullanılmakta ve konvoylara eşlik etmesi için görevlendirilmektedir. (bk. Metin Karayazgan, *Denizci Sözlüğü*, (Gemicilik Dili), Karşıyaka 1981, s. 81.)

¹³ BOA.TSMA.E.428.

¹⁴ İzbandit ya da izbandut terimi,eşkıya,haydut, haydut kıyafetli adam ya da iri yapılı adam manasında kullanılır. Aslı İtalyanca Bandito kelimesidir. (bk.Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, Cilt II, s. 108.)

¹⁵ Firkateyn Yunan isyanı sırasında yelkenli bir savaş gemisidir.Üst güvertesinde bulunanlardan başka bir batarya topu daha bulunan bir gemidir. Günümüzde aynı isimde bir gemi türü Türk donanmasında kullanılmaktadır. (bk. Lütfi Gürçay, *age.*, s. 170)

¹⁶ Brik yelkenli gemiler döneminde iki direkli ve iki direği de kabasorta armalı olan tam serenli yelken gemisidir. (bk. Lütfi Gürçay, *age.*, s. 72)

¹⁷ Meral Bayrak, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1999, s. 79.

¹⁸ Meral Bayrak, *age.*, s. 80-81.

yoluyla aldıkları yardımı kesmiş, sayıları 7 bini bulan asileri yenerek onları Misilonki kalesine sığınmaya mecbur etmiştir. 1825 yılında ise Sisam Adası'nı vurarak buradaki 100'den fazla eşkiya teknesini ele geçirmiştir¹⁹.

Şaban Ağa'nın anlattıklarının bir kısmı onun bu faaliyetleriyle ilgili olmalıdır. Onun anlatımına göre Kaptanıderya Hüsrev Paşa, 26 Mayıs 1825 tarihinde Akdeniz Boğazı'na huruç yaparak 28 Mayıs 1825'te Bozbaba ile Sagri açıklarında eşkiya teknelerinde tesadüf etmiş ve gündüz saat 8'den, akşam saat 11 buçuğa kadar süren mücadele sonucunda Rum asiler yenilerek kaçmak durumunda kalmıştır. Mücadelenin ikinci günü Andre Boğazı isimli yerden geçerken boğaz içinde Çamlıca ve Sulucalı asilere ait 5'i ateş, 35'i savaş gemisi olmak üzere 40 adet eşkiya gemisi Osmanlı donanmasına saldırmıştır. Osmanlı donanması bu mücadelede 9 korvet ve 11 brik gemisini ayırarak zahire ve mühimmat teknelerini korumakla görevlendirmiştir. Mücadele devam ederken akşama doğru asiler bir tane ateş gemisi hazırlayarak Mısırlı Mehmet Kaptan'ın korvetini yakmışlardır. Bu geminin yanında bulunan Öksüz İbrahim Kaptan'ın gemisi ise 29 adet eşkiya teknesinden kurtulamayıp zorunlu olarak Şire Adası'na yaklaşmak zorunda kalmış, ancak karaya vurunca düşmana kalmamak için mürettebatı tarafından cephanesi ateşlenerek yakılmıştır²⁰. Geminin içinde bulunan mürettebat Şire Adası'na çıkınca Rum asiler onların hepsini yakalamış ve adada bulunan Çamlıca kumandanlarının konağına hapsedmiştir. Daha sonraki gün Çamlıca ve Suluca'dan gelen 9 adet Rum teknesinin hepsi asi dolu olup rehinelerin hepsini bu teknelere taksim etmişler ve ardından Değirmenlik tarafına gitmişlerdir. Şaban Ağa, burada toplanan asilere ait gemileri saydığımda 80 adet savaş, 16 adet ateş gemisi²¹ olduğunu görmüştür. 5 adet ateş gemisi de başka yerdedir.

Çamlıca, Suluca ve İpsara adalarından gelen asiler Değirmenlik olarak isimlendirilen yere geldiğinde, "...şu topal herifin hakkından gelip vücudunu kaldıramadık. Gayret-i diniye böyle mi olur? Cümlemiz birlikte olarak ne olursak olalım ateş gemilerimizle gidelim. Suda Limanı'ndayken şu topalı dahi Ali Paşa'ya benzetelim". diye konuşmalar yapmışlardır. Daha sonra hepsi birlikte Suda Limanı'na doğru hareket ettiğinde Osmanlı donanmasına ait 15 adet karakol gemisine tesadüf etmiştir. Aralarında çıkan çatışma sonucunda karakol gemileri liman içine çekilmiştir. Dışarıda bekleyen Rumlar ertesi günü liman içine 4 adet ateş teknesi göndermişler ve bu teknelerden birisi bir Türk korvetine diğer ise Türk birikinine üzerine isabet etmiştir. Çıkan yangın sonucunda ise korvet yanarken limanda bulunan bir tane Türk fırkateyni limandan dışarı çıkararak kurtulmayı başarmıştır. Rumlar limanın içine girmek istediği zaman ise limanın ağzında bulunan küçük bir adada mevcut olan büyük sandallar ve goletlerden top atışı yapılarak bu teknelere zarar verilmiştir. Buna rağmen Rum tekneleri geri çekilmeyip limana girmekte ısrar etmişlerdir. Ancak büyük bir fırtına çıkınca Nakşa Adası'na çekilmişlerdir. Bu fırtına sırasında, "beher hal topal paşayı yakarım" diyen kaptan Kanarin'in gemisi ve kendisi batmıştır. Nakşa Adası'nda demirli bulunan Rum teknelerinden birinde 4-5 seneden beri esir olan bir tane Giritli çocuk bulunduğu gemide yangın çıkarmıştır. Bu yangında 200'den fazla Müslüman esir, gemide bulunan Rum asilerle birlikte hayatını kaybetmiştir²².

Rum asiler Nakşa Limanı'nda beklerken Osmanlı ve Mısır donanmaları birleşerek Suda Limanı'na doğru hareket etmiştir. Bunu haber alan Rum asilerden Çamlıca Adası'ndan gelen asiler 8 ateş ve 45 savaş teknesi Çuka Adası'nın önünden hareket ederken Sulucalı asiler ise 35 tekneyle Osmanlı-Mısır donanmasına karşı harekete geçmiştir. Kaptanıderya ise korvet ve aktarma briklerinden bir filo donatarak Rum asilerin üzerine yürümüştür. Yaşanan mücadelede asilerin isabet alan 28 gemisinden 17'si batmıştır. Mağlub olan Rumlar yaralanan gemilerini tamir ederken yaralı mürettebatlarını Çamlıca Adası'na bırakmışlardır. Daha sonra hasar gören gemilerini tamir ve yaralı mürettebatın yerine yenilerini almışlar ve volta halindeki Türk donanmasının bulunduğu Navarin Limanı önlerine gelmişlerdir. Ancak burada rüzgar üzerinde bulunan Türk donanmasının saldırısı ile geri çekilmek zorunda kalmışlardır²³.

İbrahim Paşa'nın Mora'ya gelmesinden sonra Osmanlı donanması onun emrine girmiştir. Bodrum Limanı'nda olan asker ve mühimmat donanma gemilerine yüklendikten sonra donanma hareket etmiş 8 Kasım 1824 tarihinde Bodrum ve İstanköy önünden geçmiştir. İstanköy ve İncirli Adası arasında yelken açarak görev yerlerine doğru ilerlerken İstepalya Adası yakınlarında asi teknelerine tesadüf etmiş ve bir çatışma yaşanmıştır. Rum teknelerinin Osmanlı gemileri üzerine göndermiş olduğu 6 ateş teknesi hiçbir zarar verememişse de sonrasında çıkan fırtına ve yağmur nedeniyle Osmanlı gemileri Rodos Adası'na çekilmek zorunda kalmıştır. Buradan da Marmaris Limanı'na doğru yola çıkmıştır²⁴.

¹⁹ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukuat, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi*, Hazırlayan Yılmaz Kurt, Cilt I-IV, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008, s. 483.

²⁰ BOA.TSMA.E.428.

²¹ Ateş gemisi, keresteden yapılmış yelkenli gemiler döneminde düşman gemilerini yakmak amacıyla içlerine patlayıcı ve yanıcı maddeler doldurulmuş ve bu amaçla donatılmış gemilere verilen isimdir. (bk.Lütfi Gürçay, *Gemici Dili*, 2.Baskı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1982, s.31.)

²² BOA.TSMA.E.428.

²³ BOA.TSMA.E.428.

²⁴ Rodos Mutasarrıfı Şükrü Bey bir mektupla bu durumu İstanbul'a bildirmiştir. Bu yazı üzerine düşülen buyurultuda; "Rodos mutasarrıfı miri mumaileyhin işbu şukkası manzur ve meali malum-ı hümayunum olmuştur.Şimdiye kadar müşarunileyh İbrahim Paşa'nun mahal-i memuresine vusulünü memul ederdim."

2.2. İbrahim Paşa'nın Faaliyetleri

Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu olan İbrahim Paşa, Vahhabi İsyanı'nı bastırmaktaki başarısıyla İslam dünyasında belli bir şöhrete sahipti. Rum İsyanı çıktıktan sonra babasının Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu anlaşmanın sonucu olarak Mısır donanmasıyla hareket etmiş ve Mora Yarımadası'na Şubat 1825'te çıkmıştır. Emri altında bulunan 10.000 asker, top ve süvarileriyle Modon şehrine ayak bastığında bununla koordineli bir biçimde bir Osmanlı ordusu da kuzeyden harekete geçmiştir. 18 Mayıs 1825'te önce Navarin'i, 23 Haziran 1825'te Tripoliçe'yi asilerden geri almıştır²⁵. Daha sonra da Balyabadra'nın fethinini müteakip Rum âsilerinin son direniş mevkii olan Misilonki'nin kuşatmasına katılmış ve burasını 23 Nisan 1826'da alarak isyanın büyük ölçüde bastırılmasını sağlamıştır²⁶. Yaklaşık bir sene sonra 5 Haziran 1827'de Atina'nın ele geçirilmesiyle girişilen askerî harekâtın başarı ile sonuçlanmasını temin etmiştir. Özellikle Misilonki'nin alınmasından sonra Yunan İsyanı bir çete savaşına dönüşmüş ve isyanın gücü gerilemiştir. Bundan sonra dağlardaki asi grupları, Osmanlı mevzilerine baskınlar düzenliyor daha sonra durumları kötüleştiğinde ise liderleri geçici anlaşmalar imzalamaya çalışıyordu. Atina'daki asiler ise 5 Haziran 1827 yılına kadar direnmişti. En aktif direniş Helenizm gönüllülerinden geliyordu. Bunların ise çoğu Fransız ve İngiliz olup 10 kadar ülkeden toplanmıştı. Zaman zaman görev başındaki İngiliz ve Fransız subaylar da devreye girerek asiler yanında çatışmaya katılıyordu²⁷.

Şaban Ağa'nın bildirdiğine göre Mora tarafından gelen bir tane brik teknesi asilerin kumandan teknesiyle buluşarak İbrahim Paşa'nın Mısır kuvvetleriyle Mora'ya çıktığını haber vermiştir. İbrahim Paşa'nın girdiği hiçbir savaşı kaybetmediği ve onun Mora'da bir yeri ele geçirerek 1000 kadar kadın ve erkeği esir almış olduğu bilgisi asilerin gözünü korkutmuştur. Bunun üzerine Kolakotarafı isimli asi liderlerinden birisi asker toplamaya başlayarak dağılmaya başlayan asilere hitaben; *“Ne yapıyorsunuz? Din gayreti yok mu? Elden gittik. Bu kadar emek ve ısrarımız heba olacak. Lazım olacak gayret şimdidir.”* diyerek gevşekliğini gördüğü 150'den fazla din adamı ve kocabaşı idam ettirmiştir. Ancak 17.000 kadar asiye etrafında toplamayı başarmıştır. İbrahim Paşa ise 12.000 askerle bu asilerin üzerine yürümüş ve asileri mağlup etmiştir. Türk ordusundan 500-600 asker hayatını kaybederken Rumlardan 6500 kişi ölmüştür. Kolakotarafı ise 3 saat kadar ölümlerin arasında gizlendikten sonra gece vakti dağa kaçmış daha sonra ise yalın ayak Anabolu kalesine firar etmiştir. İbrahim Paşa'nın askerî faaliyetleri sonucunda Anabolu Kalesi ve Nakşa Adası'nda başka isyancıların hüküm sürdüğü yer kalmamıştır. Şaban Ağa; *“...el haletü hezihi eşkıyaya kemaliyle havf tari olup mülabesesi bir daha cemiyet-i külliyeye mübaderetten aciz kalmış ve müşarunileyh ile başa çıkamayacaklarını cezm eylemiş olduklarını ve herbir vechle naçar kaldıklarını beyan etmiş oldukta...”* diyerek Rum asilerin İbrahim Paşa karşısında yenilgiye uğradığını ifade etmiştir²⁸.

Bunun üzerine asi kaptanları kumandan teknesine toplanarak istişarede bulunduktan sonra, *“... Varalım başımızın çaresine bakalım. Çoluk çocuğumuzun bir diyar-ı ahara nakl olunmak tedarikine bakalım...”* diyerek geldikleri yere geri dönmüş ve 22 gün hareketsiz biçimde beklemişlerdir. İsyanın lideri ise; *“Donanma-yı Mısıriye geliyormuş gidelim.”* diyerek harekete geçmiştir. Çamlıcalı asiler Osmanlı donanması ile Sulucalı asiler ise Mısır donanması ile savaşmak için harekete geçtiğinde asiler Şaban Ağa'yı Şire Adası'na göndermişlerdir²⁹.

2.3. Anadolu ve Rumeli Sahilinde Firar Eden Rum Asilerin Geri Dönmek İstekleri

Şaban Ağa'nın, ada ve gemilerde istihdam olunan asi Rumlarla gizlice yaptığı sohbetlerde elde etmiş olduğu bilgiye göre bu asiler bazen ahalinin gereksiz yere zulüm görüp idam olunmalarından korkarak kaçmışlar ve isyana katılmışlardır. Şimdi ise yanlarına kaçtıkları bu asilerden zulüm görmekte ve her defa rencide edilmektedirler. Bu duruma katlanmaya artık tahammülleri kalmadığını beyan etmişlerdir. Bu yüzden bir yolunu bularak her biri geldiği yere geri dönerek çoluk çocuğu ile güven içinde yaşamak istemektedirler. Ancak gelmiş oldukları vilayetlerde bulunan valiler, mutasarrıflar ³⁰voyvodalar³¹, mütesellimler ve zabitan tarafından gereksiz yere cezalandırılmak ve saldırıya uğramak korkusu içindedirler. Kendiliğinden geri dönmeye cesaretleri olmadığı için geri döndüklerinde eskisi gibi ahali olarak kabul edilmek ve istikamet üzere oldukları müddetçe müdahale ve saldırı olmaması için ferman çıkarılmasını talep etmektedirler. Şayet bu ferman çıkarılır da kocabaşı ve ruhbanlar vasıtasıyla kendilerine ulaşırsa bir dakika bile gecikmeyerek Anadolu ve Rumeli taraflarındaki eski yerleşim yerlerine dönecekler, yanlarında hizmet ettikleri asiler istemese bile bir yolunu bulup firar edeceklerdi. Bu ferman

Şimdi bunda da cenab-ı hakkın hükm-i hafiyesi vardır. Rabbim kudret-i azametiyle hayırlı selametler ihсан eyleye. Amin. ” yazmaktadır. Konuyla ilgili 25 Mart 1240 (6 Nisan 1825) tarihli arz yazısı ve üzerine düşülen buyuruğu için bk.BOA.HAT.896.39460.

²⁵ Muhammed Hanifi Kutluoğlu, “Kavalalı İbrahim Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul, 2000, s. 330.

²⁶ Alen Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu*, Son Üç Yüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çeviren Belkıs Çorakçı Dışbudak, 5. Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1993, s. 142.

²⁷ Alen Palmer, *age.*, s. 155.

²⁸ BOA.TSMA.E.428.

²⁹ BOA.TSMA.E.428.

³⁰ BOA.TSMA.E.428.

³¹ Voyvoda, Osmanlı Devleti'nde 17.yy'da ortaya çıkmış bir kurumdur. Slavca bir terim olup reis ya da başkan demektir. Tımar ve zeamet usulünün geçerli olduğu yerlerdeki mukataat gelirlerini tahsil ederlerdi. Tanzimat döneminde ortadan kalkmıştır. (bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, Cilt III., s. 598)

çıktıktan sonra ruz-ı hızır ya da mart ayına kadar geri dönmezlerse çoluk çocuklarının esir ve bütün mallarına el konulmasına dair ferman çıkarılmasına razı olduklarını beyan etmişlerdir. Düşüncelerine göre şayet onlar memleketlerine geri dönerse Çamlıca ve Suluca asileri teknelerini düzenleme ve donatmada zorluğa düşecektir.

Akdeniz’de bulunan adalara Şaban Ağa’nın rehin tutulduğu gemi uğradıkça adaların ahalişi ona, “...şimdiki hal eşkiya elinde bulunduk ve bize galip oldular. Mal ve ırzımız yevmen be yevmen payimal olmakta. Bu şekavet-pişelerin bir vechle zulm ve teaddilerine gayri tahammülümüz kalmadı ve bundan başka aralık aralık dahi iane ve imdadiye diyerek saliyane ve tevzi-i mebalîğ ve ister istemez cebri ve kahri tahsil ve bu vechle dahi dürlü dürlü eza ve cafa çekmekten hâli olduğumuz yoktur. Ve evlad ü iyallerimizin üstünde ve başında bir şey kalmadı. Fakr-ü kavuteye muhtaç olduk...” demiştir.

Osmanlı Devleti ise buna, aynı raporda geçen; “bazı mahaller reayası ifade-i hal yollu biraz şeyler söylemişlerse de bu gavurların ittifaqları umumi olduğundan itimad olunamayacağından...” ifadesinden anlaşılacağı üzere şüpheyle yaklaşmaktadır. Çünkü firari olarak tanımlanan bu asiler 4-5 seneden beri silah taşıyarak eşkiyalıkla ün salmışlardır. Bunlar için ferman çıkarılarak eski yerlerine yeniden iskan olunsalar bile bunların sayısı fazla olmayacaktır. Mora İsyanı ve Misilonki vakası ortadayken asi olmanın nimetlerinden yararlanan bu kişilerin iskan edildikleri yerlerden firar ederek yeniden eşkiyaya katılması ihtimal dahilindedir. Adalarda yaşayan ahali açısından ise Mora ve Misilonki’deki isyan sonlandırılarak Adalar Denizi’nde bulunan asi tekneleri tamamen yok edilmedikçe onların itaatleri sürekli olmayacaktır. Onların taleplerine itimat edilerek itaatlerinden emin olmanın yolu isyanın tamamen bastırılmış olmasıdır³².

Esasen isyana katılan isyancıların çoğu anlık sebepler yüzünden değil Filik-i Eteryay Cemiyeti’nin telkin edip yaydığı ideolojik nedenlerle isyana katılmıştı. Geri dönmelerine izin verilse ya da talep ettikleri gibi bir af fermanı yayınlansa bile isyanı sonlandırarak itaat edecekleri meçhuldü. Bu kanaati destekleyen örneklerden birine 9 Ocak 1845 yılında sadrazamlık makamına gönderilen arz yazısında rastlanılmaktaydı. Bu yazıya göre Rum İsyanı sırasında Sisamlı bir asi 400 kadar eşkiya toplayarak Sakız Adası’na geçmiş ve burada katliamlar icra etmişti. Daha sonra Yunanistan kurulunca buraya gelerek Yunan ordusuna katılmış ve miralaylığa kadar yükselmişti. Sisam Adası bu tarihte henüz Osmanlı sınırları içindeydi. 12 sene sonra ise bu kişi resmi görevinden istifa ederek Sisam’da bırakmış olduğu bağ ve çiftliklerine bakacağını söyledikten sonra Osmanlı Devleti’nin Atina büyükelçiliğine başvurmuş ise de pasaportu vize edilmemiştir. O da bir yolunu bularak İstanbul’a gelmiş ve 6 ay Sisam’da ikamet izni almıştır. Katli-i Nüfus suçuyla itham edilen yeğeni ve oğluluyla Sisam Adası’na geldikten sonra ise Marnokambo isimli kasabaya yerleşmiş ve ada içinde yeni bir isyan planlamaya koyulmuştur. Oğlu ise ada etrafında gidip gelen korsanlarla ve hırsızlarla iletişim kurmuştur. Yunan hükümetine Atina’daki Osmanlı elçiliği vasıtasıyla bu kişinin geri çağırılması aksi takdirde Tersane-i Amire’de küreğe konulacağı bildirilmişse de bir netice alınamamıştır. Adada bulunan Osmanlı yetkilileri onun ve oğlunun evine yaptığı baskında evrak, barut, silah ve cephane ele geçirmiştir³³.

Rum asilerin Avrupalı devletlerin destek ve himayesiyle 1830’da kurmuş olduğu Yunanistan Devleti de Osmanlı Devleti’ne karşı düşmanca politika izlemekten vazgeçmemiştir. Anadolu’da yeni isyanlar planlayarak bunun alt yapısını oluşturmaya çalışmıştır. 1854 yılında Yunanistan’da 300 askerden oluşan bir bölük askerin kumandanı olan Franko adında bir Yunan subayı İstanbul’a iltica ettiği zaman vermiş olduğu bilgiye göre Yunanistan Devleti, Anadolu’daki Rumları tahrik ederek isyana davet etmekteydi. Bunu sağlamak için de yeterli miktarda para ve silah desteği sağlamayı vaad etmişti. Planın tatbiki yolunda Yunanistan’da bulunan hapisanelerdeki mahkumları serbest bırakarak Anadolu’ya geçirecekler, Anadolu’da isyan gelişirken isyancılara yardımcı olmak üzere Yunan ordusu da Türk sınırını geçmek üzere harekete geçecekti³⁴. Bütün bu örnekler asilerin beyan etmiş oldukları sözlerde samimi olmadıklarını göstermektedir.

Haddizatında isyan çıktıktan sonra Osmanlı askeri bürokrasisi, Rumların isyana topyekün katıldığını ve bu yüzden bunlara güvenilemeyeceği düşüncesindeydi. Sakız Muhafızı Vecdi Paşa’nın buradaki Rumların aniden buradaki kaleyi kuşattıklarını bildirmesi bu düşüncüyü güçlendirmişti. Bunun bir sonucu olarak İstanbul’da bulunan 15.000 kadar işsiz Rum’un isyan ederek asi tekneleri Çanakkale Boğazı’ndan gelirken Karadeniz’den de Rus savaş gemileri geldiği zaman onlarla birleşmek suretiyle ortak hareket etmesinden kuşkulanyordu. Bunların İstanbul’dan sürgün edilmesi düşünülen çareler arasındaydı. Padişah ise bu önerinin Meclis-i Şurada görüşülerek karara bağlanmasından yanaydı³⁵.

³² BOA.TSMA.E.428.

³³ Konuyla ilgili yazılmış olan arz yazısı için bk.BOA.A.MKT.20.24.

³⁴ Franko isimli subayın 2000 kuruş aylık bağlanarak Üsküdar’da ikamet ettirilmesi uygun bulunmuştu. Konuyla ilgili sadrazamlık makamı tarafı hazırlanmış olan 7 Nisan 1270 (19 Nisan 1854) tarihli arz yazısı için bk.BOA.A.AMD.50.3.1.

³⁵ İstanbul’daki Rum’lar için 29 Zilhicce 1236 (7 Eylül 1821) tarihli bir arz yazısında; “...öteden beri söylenmekte olduğu vechle madde-i fesadda umum Rum milleti mütehid ve müşterek olarak bunların hiçbirinden emniyet caiz olmadığı derkâr ve geçende Asitane’de mevcut olan Rum’ların terkim ettirilen defterine

Osmanlı Devleti, Mora Yarımadası'nda Rum İsyanı çıktıktan sonra Anadolu ve diğer yerlerden bu isyana firar ederek katılan veyahut bu isyan sırasında hayatını kaybeden ya da suçlu bulunarak idam edilen asilerin dükkan ve mağaza gibi malvarlığını mühürleyerek bunlara el koymak gibi birtakım tedbirler almıştı. Örneğin isyanın ilk yıllarında Sakız Adası ve Çeşme kasabasında bulunan Rumlar isyan ederek firari surette asilere katıldığı için canibi miriye ait olan mal ve emlakları yazılarak defter haline getirilmişti. Bu iş için hacedân-ı Divan-ı Hümayun'dan Şeref isimli bir memur mübaşir olarak tayin olunmuştu. Osmanlı hukuk sistemi suç işleyen sivil ya da resmi kişilerin malvarlığına el koyma uygulamasına izin veriyordu. Ancak kayıt altına alınacak olan emlak, dükkan, bahçe ve araziler dağılık olunca bu mübaşir işini yapmakta zorlanmış ve hakkında çıkan bazı dedikodular üzerine de azledilerek yerine başka bir mübaşir atanmıştı. Bu mübaşire bir adet baş muhasebeden ve bir adet de Defterhane-i Âmireden olmak üzere iki adet kâtip, yardımcı olarak tayin edilmiştir³⁶. Buna rağmen Sakız Adası'nda bulunan evler, dükkanlar ve mahzenler daha önce yandığı gibi ahşap kısımları yangınla zarar görmüş betondan inşa edilmiş olan duvarları ise dağılık kış mevsiminde yağın şiddetli yağmurun da tesiriyle çökmeye yüz tutmuştu. Kâtipler, Çeşme kasabasına bağlı Alaçatı'da 150.000 kuruş miktarı para alacağını deftere yazarken yine Çeşme kasabasında bulunan menzil, bağ ve tarlalar yazılarak iki defter halinde hükümete sunmuşlardı³⁷. El konulan bu mallardan bir kısmı daha sonra taliplilerine satılmıştır. Bazı emlak ve arazilerin ederinden düşük fiyat ile satılmasına devlet izin vermemiş bunları satın almak isteyen kişilerin daha yüksek fiyat teklif etmelerinin sağlanması istenmiştir³⁸.

Asi Rumların Avrupalı devletlerin tüccarlarıyla kurmuş olduğu ticari ilişkilerin bir sonucu olarak yabancı ülke ahalisine olan borçları bir vakıa olarak ortada duruyordu. Ayrıca el konulan mal ve eşyalar arasında Avrupa tebaası olan kişi ve tüccarların da malı bulunmaktaydı. Nitekim çok sayıda Avrupalı tüccar, mallarına devletçe el konulan bu asi Rumlardan olan alacaklarının tahsili ve el konulan şahsi mallarının iadesi için Osmanlı Devleti'ne başvurmuştur. Osmanlı Devleti bu başvuruları, "...Devlet-i Âliye dostu olan devletler teb'a ve tüccarının zarar ve ziyandan vikayesi saltanat-ı seniyyenin matlubu olarak bizim dahi memuriyetimiz iktizasındandır..." diyerek bu talepleri karşılamaya çalışmıştır³⁹. Bunun için el konulan mal ve eşyaların kendilerine ait olduğunu ispat etmeleri alacak ve vereceğin nitelik ve miktarının belirtilerek Osmanlı Devleti'ne bildirilmesi istenmiştir. Dolayısıyla isyana katılan Rumlar geri dönseler bile güvenlikle ilgili sorunları bir tarafa kalan mallarının mülkiyeti ile ilgili çeşitli sorunlar onları bekliyordu.

Mallarına el konulan asilerden bir kısmı sarraflık yapmakta iken isyana katılmış ekonomik yönden güçlü kimselerden oluşuyordu. Bunlar sarayın kapıcıbaşlarına kadar borç vermiş nüfuzlu ve hatırı sayılır kimselerdi. Bunların mallarına el konulduğunda alacakları da devlete geçmişti. Bu kişilere örnek olarak İstanbul'daki Çinilihan'da ikamet eden İskerlet oğlu Sarraf Kostaki gösterilebilir⁴⁰.

Bu kişiden borç alanlar ve borç almış oldukları miktar 24 Temmuz 1821'de şu şekildeydi;

nazaran el yevm Dersaat'te bikâr olarak on beş bini müteceviz Rum milleti olub mazallahü teala yarın Akdeniz Boğazı'ndan eşkıya tekneleri ve Karadeniz'den Moskov donanması gönderdiği gibi burada olan gavurlar dahi ayağa kalkıp ellerinden gelen habaseti icraya tea'ddi edecekleri bedidar olmak mülabesesiyle bunların umumen Dersaadet'ten tard..." ifadesi geçmekteydi. Ancak bu öneri devlet yönetimince kabul görmemiştir. Bahse konu arz yazısı sureti için bk.BOA.HAT.884.39087.

³⁶ Sakız Muhafızı Abdil Paşa ve malların yazımı için mübaşir tayin edilen Rodos Mutasarrıfı Mir Yusuf ile Sakız ve Çeşme yakası naiblerine hitaben yayımlanan 21 Zilkade 1237 (9 Ağustos 1822) belge tarihli hüküm sureti için bk.BOA.C.ML.79.3616.1.

³⁷ Sakız Muhafızı Yusuf Paşa'nın konuyla ilgili göndermiş olduğu 24 Aralık 1822 tarihli evrakın içeriği hakkında bk.BOA.C.ML.212.8734.1.

³⁸ Defterdarın sundurğu bir adet defter üzerine 29 Zilhicce 1235 (7 Ekim 1820) belge tarihli fermanın içeriği hakkında bk.BOA.HAT.279.16447.

³⁹ Konuyla ilgili 28 Muharrem 1237 (25 Ekim 1821) tarihli ferman sureti için bk.BOA.C.DH.199.9933.1.

⁴⁰ Bu alacaklar,adı geçen Rum'un isyancılara katılmak üzere İstanbuldan firar etmesi üzerine o ve onun gibi diğer bazı Rum'ların el konulan 37 harar, sepet ve sandık içinde ortaya çıkan tahvilat ve senetlerden anlaşılmıştır. Bu belgeler Divan-ı Hümayun tercümanlarına tercüme edilmiş ve bunların Kudüs kilisesi, patrikane ve diğer gayri müslümlerden olan alacağı ayrı defter haline getirilirken Müslüman'lardan olan alacağı ayrı bir defter haline getirilmiştir. (bk.BOA.D.BŞM.d.8201.

Tablo 1. Sarraf Kostaki'nin Borç Verdiği Kimseler.

İsim	Kuruş Cinsinden Borç
Dergah-ı Âli Kapıcıbaşlarından Müteveffa Pehlivan Paşa	13.001 Kuruş
Harem Kethüdalığı Hizmetinde Bulunan Mehmet Emin Ağa	300 Kuruş
Şerifpaşazade Ahmet Said Bey	500 Kuruş
Hacegândan Es-Seyyid Ahmet Cemil Efendi	3000 Kuruş
Ahmet Cemil Efendi	200 Kuruş
Hazine-İ Hümayun Ağalarından Mahmut Ağa	3250 Kuruş
İsmail Naşit Efendi	2250 Kuruş
Kalavrita Naibi İsmail Naşit Efendi'nin Kapı Çuhadarı Süleyman Fevzi Efendi'ye Aylık 15 Kuruş Vererek Bu Kişiden Toplam Alacağı	150 Kuruş
Sehim Halifesi Mehmet Nuri Efendi	250 Kuruş
Karacaören Mukataası Mültezimi Ahmet Ağa	3610 Kuruş
Ayasofya'da Mukim Numan Halim Bey	1500 Kuruş

Bu bilgiler Kostaki'nin merkez ve taşra bürokrasisi ile güçlü ekonomik ve kişisel bağlar kurmuş olduğunu göstermektedir. Vermiş olduğu borçlar oldukça yüksek rakamlardır. Devlet görevlilerinin ondan borç almaları finansal ve ekonomik açıdan muteber görülen bir insan olduğunu da göstermektedir.

Yine Çinilihan'da ikamet eden Mifruc isimli Rum'un Yorgani es-Seyyid el-Hac Osman'dan 3.870 kuruş alacağı bulunmaktayken Valide Hanı'nda bulunan Sakızlı Aleksandır Çifo'nun es-Seyyid Abdullah bin Halil isimli kişiden 6.587 kuruş, Vasil isimli Rum'un ise Darbhane-i Amire ikinci kâtibî olan Arif Efendi'den 500 kuruş alacağı bulunmaktaydı⁴¹. Bu husus isyana iştirak etmiş bazı Rumların devlet bürokrasisi ile olan iç içe geçmiş ilişkilerini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

İsyancıların geri dönmek konusunda ileri sürmüş oldukları taleplerinin mantıklı sebepleri vardır ki bunların başında isyanın ilerleyen evrelerinde Osmanlı ve Mısır donanmalarının müşterek hareketi sonrası asiler arasında iâşe ve levazım sorunlarının baş göstermesiydi. İbrahim Paşa'nın Mora'ya asker çıkarmasından sonra Misilonki de 1823/1824 yılında 3000-4000 kadar asi kalmıştı. Buradaki asilerin yarısı toplumun fakir kesimlerinden oluştuğu için ve erzak temininde yaşanan sorunlar nedeniyle birkaç günlük yiyecekleri kalmıştı. Preveze'de Ömer Paşa'nın ve Misilonki'de İskenderiye Valisi Mustafa Paşa'nın hareketi asileri zor durumda bırakmıştı⁴².

Buna rağmen Osmanlı Devleti İstanbul'daki Rum Patrikanesinin talebi üzerine pişman olan asiler için bir af fermanı yayınlamıştı. Şaban Ağa'nın raporunu sunmasından yaklaşık 3 sene sonra yayınlanan bu fermana göre, bu Rumlar, istikamet üzere kaldıkça asi olarak geçmişte işlemiş oldukları suçlar yüzünden cezalandırılmayacak, emlak ve mal malvarlıkları hayatta olanların kendisine verilecek şayet bunlar ölmüşlerse varislerine teslim edilecekti. Bunlara ilave olarak asiler ellerinde bulunan top ve silahları teslim edecek, Rumlar eski yurt ve yerlerinde kalarak dini ayinlerini hiçbir müdahale olmaksızın yerine getirmekte serbest olacaklar, isyanın başladığı andan itibaren biriken cizye vergisi borçları ve diğer borçları affedilecek, teslim oldukları tarihten itibaren her sene ödeyecekleri cizye ve örfi vergilerden muaf olacaklardı. Fermanın bir sureti patrikane tarafından Mora'daki asilere gönderilecek ve Osmanlı Devleti tarafından isyan bölgesinde görev yapan askeri yetkililere iletilecekti. Bu fermanın yayınlanmasına rağmen isyanın sona ermemesi asilerin pişmanlık içinde olmadığını ya da asilerden çok az bir kısmının pişmanlık duyarak geri dönmek istediğini göstermektedir⁴³. Af için asilerin teşebbüste bulunmasının, zaman kazanmak için yapılmış taktiksel bir hamle olması da ihtimal dahilindedir.

2.4. Avrupa Devletlerinin İsyancılar Yardım Etmesi

Şaban Ağa'nın bildirdiğine göre Şire Adası'nda ikamet etmekteyken Avusturya İmparatorluğu'na ait firkateyn, korvet ve briklerden oluşan 10 adet beylik sefinesi Şire Adası'na gelmiş ve bir miktar oyalandıktan sonra İpsara Adası'na varmıştır. Burada 3 adet asilere ait gemiyi yaktıktan sonra Mikenos Adası'na bulunan 3 adet tirat ve mistikayı⁴⁴ de yakmış ve geçen sene İpsara'dan kılıç artığı olarak firar eden 150 kişiyi yakalayarak telef etmesi bir yana onun asilerden ele geçirmiş olduğu golet, tirat ve mistika olarak 5 adet eşkiya teknesini arkasına takıp götürmüştür. Ayrıca yine bu adada ikamet etmekte iken, Fransız mürettebatı kıyafetleri taşıyan bir grup denizci bir adet korvet ve bir adet brik ile bir adet firkateyn olmak üzere toplam 3 adet gemi ile adaya yavaşmıştır. Mürettebatın kumandanı limanda demirli bulunan müstemem gemisi kaptanlarına; "...herkes devletin bandırasını küşad eylesin..." diye tenbihte bulduktan sonra bu gemilerin dışında bulunan tüccarlara hitaben; "...alışverişinizle mukayyed olunuz. Benim kendi maslahatım vardır. Kimesneye zararım yoktur..." diye münadiler

⁴¹ Adı geçen kişilerin alacaklı olduğu kişileri ve alacakları miktarı gösteren 23 Şevval 1236 (24 Temmuz 1821) tarihli liste için bk.BOA.D.BŞM.d.8201.

⁴² Mora Yarımadası'nda buluna asilerin durumu ile devlete bağlı kuvvetlerin faaliyeti hakkında 23 Rebiyülevvel 1239 (27 Kasım 1823) tarihinde sunulan arzuhal sureti için bk.BOA.C.AS.350.14486.

⁴³Söz konusu fermanın içeriği hakkında 10 Şevval 1243 (25 Nisan 1828) tarihli arz yazısı için bk.BOA.HAT.839.37820.

⁴⁴ Mistika, direkleri sübye olarak donatılmış lumbarsız yelkenlilere verilen isimdir. Bunlar hacim olarak uskuna isimli teknelerden küçüktür. (bk.Lütfi Gürçay, age. , s. 294)

ile duyuru yapmasını müteakib 200 kadar askeri limana çıkarmış ve Çamlıca adası kumandanı olan asi Rum'u elini arkasına bağlayarak gemilerine götürmüş, ancak 20 gün sonra salıvermiştir. Bu haberi, Şaban Ağa "gavurlar" olarak nitelendirdiği ada sakinlerinden iştmiştir⁴⁵. Osmanlı Devleti, bu bilgi üzerine olayın aslının ilgili devletlerin tercümanlarına sorulmasına karar vermiştir. Şaban Ağa'nın raporuna ilişik olarak sunulan bir arz yazısında ise bu olayın sebebi Şire Adası'nda bulunan Fransa konsolos vekiline asi kumandanının anlaşılmasını bir sebeple sövmesi ve daha sonra birkaç şamar atarak darb etmesi olduğu bildirilmiştir. Bu olayı haber alan Fransa beylik kumandanı, intikam almak için Şire Adası'na varıp onu alenen yakalayarak gemisine götürmüştür. Böylece onu destekçileri ve yandaşları önünde rezil etmiştir. Avusturyalıların Rumlarla çatışmasının sebebi ise asi Rumların İstanbul'dan aldıkları zahireyi Akdeniz'e taşıyan Avusturya teknelerine zarar vermesi hatta bayrağına itibar etmeyerek bunları ele geçirmesidir. İstanbul'daki Avusturya tercümanları Osmanlı bürokratlarına eşkıya gemilerinin gücü yeterse Avusturya gemilerini ele geçirip batıracağı bilgisini aktarmışlardır.

Ancak İngiltere, Fransa ve Rusya gibi Avrupalı devletlerin isyan bölgesinde görev yapan memurları isyancılarla yardımlaşma halindeydi. Örneğin İngiltere kökenli tüccarlar, 3 ayda bir defa 10.000 kese akçe vermek üzere asilerle anlaşmışlardı. Bu yardımın bir taksiti olarak 1,200 kese akçe Misilonki'deki asilere gönderiliyordu⁴⁶. Bu devletlerin her birinin Rum İsyanından farklı bir beklentisi vardı. İngiltere, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumak için Mora'da zayıf bir Yunan devleti kurulmasını isterken, isyana daha hazırlık aşamasındayken destek veren Rusya ise Akdeniz'de sözünden çıkmayacak ve kendi uydusu konumunda olan bir devletin varlığını kendi çıkarları için faydalı buluyordu. Fransa da aynı bölgedeki askeri, ticari ve siyasi çıkarlarını korumak amacıyla isyancılara destek vermekteydi. Nitekim Rumeli valisi Reşit Paşa asilerin üzerine hareket ettiğinde isyancılar sahile yakın olan Kalamos ve Jant adalarına sığınmışlar, bir kısmı da Mora Yarımadası'nın kuzeybatısında bulunan ve 1819 yılından beri İngiltere'nin kontrolünde bulunan⁴⁷ Cezayir-i Seb'a adalarına firar etmişti. Burada bulunan İngiliz memurları tarafından da alenen kabul edilmişlerdi. Misilonki firarileri arasında yer alan Kaptan Çonka isminde bir asi de Kalamas Adası'nda toplanan Rum asilere silah, para, zahire ve cephaneye dağıtmıştı. Bu asiler Misilonki'ye firar ettiğinde İngilizler deniz ve kara cihetlerinden yine bu asilere yardımcı olmuştu. Bu durum Osmanlı memurları tarafından ; "...berren ve bahren gerek o makule firar eden eşkıya ve gerek sairlerine güne gun sahabet ve ianet vukuu sair mahallerde olan eşkıyaya dahi medar-ı cesaret ve kuvve-i kalb olarak tuğyan ve şekavette imrarlarını ve imtidadı fesadı mucip olmakta olduğu..." şeklinde ifade edilerek bu yardımların asilere cesaret vererek isyanın yayılmasına neden olduğu tespit edilmişti⁴⁸. Avusturya ise Mora'da kurulacak bağımsız bir Yunan devletinin Rusya çıkarlarına hizmet edeceği kaygısıyla isyana mesafeli durmaktaydı. Bu yüzden İngilizlerin ve Rusların isyancılara destek vermesinden rahatsızdı⁴⁹.

Rusya, isyanın başında isyana müdahale etmeyeceğini defaatle ilan etmiş ve "...Devlet-i Âliye'ye istediği harekati derpiş etmek hususunu İngiltere devletine terk etmiş..." idi⁵⁰. Osmanlı devlet ricali ise İngiltere'nin fiili biçimde Rusya'nın desteği olmadan Osmanlı Devleti'ne karşı korku ve tehdit politikası izleyemeyeceğini düşünüyordu. Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin savaşa girmesi ise bu devletin Anadolu ve Doğu Akdeniz bölgesinde ticari olarak kayba uğraması anlamına geliyordu⁵¹. O, dış müdahaleyi kontrol edilebilir düzeyde tutarak, bu devletler arasındaki dengeyi de gözetmek suretiyle isyanı bastırmayı planlamıştı. Ancak isyanın başında kontrol Rusya'nın elindeyken, inisiyatifin yavaş yavaş İngiltere'ye geçmesi Rusya'nın bu politikasından vazgeçmesine neden oldu. Nitekim Rusya daha sonra Fransa ve İngiltere'yle işbirliği yaparken 1827'de Navarin Baskını'nda Osmanlı-Mısır donanmasının yıkılmasında rol oynadı.

Belli başlı Avrupa devletlerinin Rum İsyanı'na sağlamış olduğu desteğin en belirgin tezahürlerinden birisi Mora Yarımadası'na gelen gönüllülerdi. Bunlar içinde asker kökenli olanlar, yazarlar ya da şairler bulunmaktaydı. Örneğin Misilonki'ye gelmiş olan Lord Byron yanında George Finlay, Jeremy Bentham, Thornas Gordon, Richard Church, denizci Hastings, Milardo ve Kolonel İstanob bunlardan birkaç tanesiydi⁵². Bunlar yanlarında para ve diğer gönüllüleri de getirmişti. Misilonki'deki asilerle İnebahtı'ya hücum edilmesi konusunda anlaşmışlardı. Akdeniz'de bulunan bir adet İngiliz briki de Misilonki'ye gelerek geminin kaptanı Milardo ile görüş alışverişinde bulunmuştu.

⁴⁵ BOA.TSMA.E.428.

⁴⁶ Bu gerçek Anabolu'dan Misilonki'ye giden bir İngiliz tüccarın yakalanması ile ortaya çıkmıştı. Padişah bu olayın İstanbul'daki İngiliz elçiliğine sorulmasını emretmişti. Konuyla ilgili 29 Zilhicce 1240 (14 Ağustos 1825) tarihli buyurultu sureti için bk.BOA.HAT.1316.51313.

⁴⁷ Ali Fuat Öreç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul, 2013, s. 387.

⁴⁸ Konuyla ilgili 2 Rebiyülevvel 1241 (15 Ekim 1825) tarihli arz yazısı için bk.BOA.HAT.887.39204.

⁴⁹ İngilizlerin asilere yardım etmesine Avusturya'nın tepkisi bir arz yazısında, "...hatta Nemçe devleti tarafından bu madde İngiltere devletine resmen ve sarıhan sual olunduğunu Dersaadet'te olan Nemçe elçisi Bâb-ı Âlilerine ihbar edip müteakiben İngiltere devleti tarafından dahi eşkıyaya edevat-ı harbiye verilmesi muvakkaten men' olunduğunu müşir ilamnameleri neşr olunmuşsa da..." şeklinde ifade edilmektedir. Konuyla ilgili 29 Zilhicce 1240 tarihli arz yazısı için bk.BOA.HAT.1316.51313.

⁵⁰ 3 Teşrinisani 1240 (15 Kasım 1825) tarihli konuyla ilgili bir adet havadis kağıdının tercüme sureti için bk.BOA.HAT.1153.45753.

⁵¹ BOA.HAT.1153.45753.

⁵² Hasan Demirhan, "Yunan İsyanında (1821-1832), Londra Yunan Komitesi ve İngiliz Vatandaşların Faaliyetleri", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, 2012, s. 16.

Milardo kendilerine top ve mühimmat getirecek bir başka İngiliz biriki beklediğini bildirmişti. 25 Ağustos 1824 tarihli bir arz yazısına göre Avrupa'da tüm Hristiyan milletlerinin aslının Rum milleti olduğuna dair bir inanç vardı. Bu inanca göre gelmiş geçmiş bütün büyük felsefeciler, akli bilimlerin seçkin isimleri, eğitim ve sanayi mensupları Rum milletinden gelmekteydi. Avrupa'da tıp, astronomi, matematik gibi bilgilerin tahsiliyle uğraşanlar "*usul-i felsefe-i sevalife*" yoluyla Yunan felsefesinin bir hayranı haline geliyordu. Dolayısıyla Avrupa'nın her yerinde çok sayıda Rum sempatzanı bulunmaktaydı. Bunlardan ekonomik ve siyasi güç sahibi olanlar Rumların geçmişine hürmeten isyan için mal ve canlarını feda etmekten çekinmedikleri gibi bunu bir övünç sebebi saymaktaydı. Cenevre'den birkaç tane soylu Avrupalı, top, mühimmat ve savaş bilimlerinde uzmanlaşmış isim tedarik ederek Mora'ya göndermişti⁵³.

İngiltere, Fransa ve Rusya bir yandan asilere yardım ederken diğer yandan da diplomasi yoluyla isyancılara karşı alınacak tedbirler ve izlenecek usul konusunda Osmanlı Devleti'ne nasihat ve tavsiyede bulunmaktan geri kalmıyordu. Asilere karşı af fermanı çıkarılması onların tavsiyelerinden birisidir. Osmanlı Devleti ise asi Rumlar hakkında af talebinde bulunmanın yabancı devletlerin değil İstanbul'da yerleşik Rum Patrikhanesine ait bir yetki olduğu kanaatindeydi. Ona göre bu isyan, Osmanlı teb'ası tarafından çıkarılmıştır ve isyana karşı alınacak tedbirlere karar vermek de Osmanlı Devleti'ne ait olan bir yetkidir. İsyana devletin bir iç işidir. Yabancı devletlerin bu şekilde müdahalede bulunması zararlı ve tehlikeli bir durumdur⁵⁴.

Osmanlı Devleti, Napolyon'a karşı birlikte mücadele verdiği müttefikleri olan İngiltere'nin Rum İsyanı'na verdiği desteği bilmesine rağmen onu bundan caydıracak siyasi, ekonomik ve askeri güce sahip olmadığı için diplomasiyi kullanmayı tercih etmiştir. İngiltere isyan karşısında resmi olarak tarafsızlık politikası izlemeyi tercih etmişti. Nitekim İstanbul'da bulunan ve "*...İngiltere elçisi dostumuz tarafına...*" diye hitap edilen İngiliz elçiye resmi yazı gönderilerek İngiliz memurların görev yerlerinde Rum asilere vermiş olduğu desteğe son vermelerinin sağlanması istendi. İngiltere elçisi bunun üzerine dostluk ve insanlığın emniyetini sağlamak düşüncesiyle tehlike içinde olanların geçici olarak kabul edilmesi, ancak buna karşılık silahlı asiler ile Müslüman'lara düşmanlık edenleri sığınmasına izin verilmemesi yönünde İngiliz memurlarına talimat vermişti. Yedi Ada Cumhuriyeti'nde bulunan İngiliz kumandanları, bu asileri kabul etmeyi "*mürüvvete*" yani insani hislere dayandırmışlar ve aynı hislerle Müslümanların da kabul ettiklerini bildirilmişlerdi. Elçiliğin iddiasına göre buraya gelen Rumlardan bazıları geldikleri yerde asayiş sağlanınca geri dönmüşse de yeniden isyan olayları yaygınlaşınca Yedi Ada Cumhuriyeti'ne geri dönmüştü. Bu asilerin iltica ettikleri yerde, "*fakr u faka ve şiddet-i mezahim*" yani yoksulluk ve büyük sorunlarla karşılaşacağına inanıyorlardı. Bu yüzden bu tür eylemlerin dost devletler arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilere zarar vermeyeceğini düşünüyorlardı. Bunu da elçilik kanalıyla yazılı olarak bildirmişlerdi. Osmanlı Devleti, gerçeklerle ve iki devlet arasındaki dostane ilişkilerle bağdaşmayan bu cevabı yok saymıştı⁵⁵. İngiltere'nin Yunan İsyanı karşısında izlemiş olduğu tarafsızlık politikasını ise bu politikanın savaştan iki devlet karşısında geçerli olduğunu, Osmanlı Devleti'nin ise bir devletle değil kendi sınırları içindeki asilerle mücadele ettiği düşüncesiyle doğru bulmuyordu⁵⁶.

3. SONUÇ

Rum isyanlarından en güçlüsü 1821 yılında Mora Yarımadası'nda çıktı ve 1830 yılında burada bağımsız Yunanistan'ın kurulmasıyla sonuçlandı. Bu süreçte yaşanan siyasi, askeri ve sosyolojik çatışmaların geride bırakmış olduğu tortu, iki toplum arasında günümüzdeki ilişkilere de tesir etmektedir. Yaşanan acılar ve katlanılan yoksunluklar toplumların ortak hafızasında halen yaşamaya devam etmektedir. Ancak bunlardan çıkarılacak dersler düşmanlıkların yeniden üretilmesi için değil geleceğe dönük barış ve istikrar üreten yapıcı bir dilin inşasına hizmet edebilir. Gerek arşiv, belgeleri gerek yabancı yazarların hatıraları ve gerekse Şaban Ağa'nın anlattığı olaylar tarihin belli bir dönemine ışık tutmakla birlikte tarih disiplini tarihin yeniden yaşanması için değil bugünü doğru anlamak ve geleceği sağlam temeller üzerine inşa etmek için vardır.

KAYNAKÇA

1. Ali Fuat Örenç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 43, İstanbul, 2013.

⁵³ Konuyla ilgili 29 Zilhicce 1239 (25 Ağustos 1824) tarihli şerh sureti için bk.BOA.HAT.926.40255-D

⁵⁴ Rum patriğinin reisülküttab vasıtasıyla af fermanı çıkarılması hakkındaki talebi üzerine yürürlüğe konulan fermanın içeriği hakkında 15 Şevval 1243 (30 Nisan 1828) tarihli arz yazısı için bk.BOA.HAT.839.37820.

⁵⁵ Bu husus; "*...devlet-i aliye mukteza-yı niyet-i halise ve safvet-i samimiyesi üzere o misülli hukuk-ı devlet ve mratib-i insaf ve hakkaniyete münafi görünen ecvibe-yi muharrerinin adem-i teslimini beyan...*" şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.BOA.HAT.887.39204.

⁵⁶ Bu hususu "*...şevketle muttasif olan bir devlet-i fahimeye kendi ziyegüzar reayasından mutlaka küfran-ı nimet ve izhar-ı tuğyan ve şekavet edip şer'an ve aklen müstahk-ı te'dib ve mücazat olan şerzime-i bagıye makulesini devlet-i aliyyeye mukabil taraf addetmek ve gerek muharib olan tarafından tabiriyle giyya memurin-i devlet-i aliye ve taife-i eşkıyaya i'tibar-ı tesavi sureti irae olunmak hususları hak bu ki namus-ı hükümdari ve hukuk-ı düvele mutabakattan hadd-ı merhale dur...*" şeklinde ifade etmekteydi. Devlet isyancılardan ziyade ödeyen bir avuç gayri müslimden oluştuğunu bunların hukukun ve aklen cezalandırılması gerektiğini, isyancılardan Osmanlı Devleti'ne eşit bir devlet gibi görülmesinin hükümdarlık namusu ve devletler hukukuyla bağdaşmadığını ileri sürüyordu. Ayrıntılı bilgi için bk.BOA.HAT.887.39204.

2. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 50 (A.AMD.)
3. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 20 (A.MKT.)
4. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 350 (C.AS.)
5. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 72,84. (C.BH.)
6. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 28,44,48,51,66,199.(C.DH.)
7. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 79,212. (C.ML)
8. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 8201. (D.BŞM.d.)
9. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 279,839,843,874,884,887,896,926,1153,1316, (HAT.)
10. Başkanlık Osmanlı Arşivleri, 428. (TSMA.E.)
11. Hasan Demirhan, “Yunan İsyânında (1821-1832), Londra Yunan Komitesi ve İngiliz Vatanseverlerin Faaliyetleri”, Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı 22, 2012.
12. Lütfi Gürçay, Gemici Dili, 2.Baskı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1982.
13. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
14. Meral Bayrak, 1821 Mora İsyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1999.
15. Metin Karayazgan, Denizci Sözlüğü,(Gemici Dili), Karşıyaka 1981,
16. Muhammed Hanifi Kutluoğlu, “Kavalalı İbrahim Paşa”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 21, İstanbul, 2000.
17. Mustafa Nuri Paşa, Netayicü'l-Vukuat, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi, Hazırlayan Yılmaz Kurt, Cilt I-IV, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008.
18. Serap Toprak, “1821 Mora İsyanı”, Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 2011, Sayı 6.